

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν

§61  εν εἶναι τυχαίον το γεγονός ὅτι ἡ γλῶσσα των ἀνθρώπων δικαιομάτων, καθὼς καὶ οἱ νομικὲς συμβάσεις καὶ οἱ θεσμοὶ που ἔχουν σχεδιαστεῖ για τὴν προστασία καὶ τὴν προώθησίν τους, ἐμφανίστηκαν πρωτίστως σε ἔθνη που εἶχαν διαμορφώσει τὸν ἠθικὸν τους πολιτισμὸν ἀπὸ τα χριστιανικὰ ιδεώδη. Σήμερα χρησιμοποιούμε τὴν ιδέα των ἐγγενῶν ἀνθρώπων δικαιομάτων ὡς μια οὐδέτερη γλῶσσα, μέσω της ὁποίας διαπραγματευόμαστε με πολιτικούς καὶ νομικοὺς μηχανισμούς τὴ διαφύλαξιν τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, τῆς γενικῆς ἐλευθερίας, τῆς κοινωνικῆς σταθερότητας, των ἰσῶν δικαιομάτων για ὅλους, τῆς πλήρους πολιτικῆς χειραφέτησης, τῆς οικονομικῆς δικαιοσύνης, τῆς ἰσότητος ἐνώπιον τοῦ νόμου, τῆς θέσπισης διεθνῶν συμβάσεων για τὴν προστασία των δικαιομάτων των μειονοτήτων, των μεταναστῶν καὶ των

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

αιτούντων άσυλο, αλλά και την εναντίωσή μας στα εγκλήματα πολέμου και στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Παρ' όλα αυτά, οι ιστορικές ρίζες τούτων των ιδεών φτάνουν στα βάθη του Ευαγγελικού κηρύγματος –και μάλιστα στο πλαίσιο ενός αυτοκρατορικού πολιτισμού όπου οι ιδέες αυτές ήταν σε μεγάλο βαθμό ξένες– για τη μοναδική και άπειρη αξία κάθε ανθρώπινης ψυχής και για την προσωπική αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινου όντος. Σε κάθε σημαντική πολιτική διακήρυξη και σε κάθε καταστατικό πολιτικών δικαιωμάτων που αφορά σε όλους, από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης (1789) μέχρι την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) του ΟΗΕ και τους επακόλουθους χάρτες, υποστηρίζεται σθεναρά πως οι ηθικές αξιώσεις κάθε ανθρώπου απέναντι στην κοινωνία και στους νόμους της είναι αυθεντικότερες και περισσότερο απαραβίαστες από τα δικαιώματα των κοινωνικών τάξεων ή κυβερνήσεων ή θεσμών εξουσίας. Αυτές είναι αξίες κατά πολύ κληρονομημένες από τις ιουδαϊκές και χριστιανικές πηγές του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ως εκ τούτου, οι Ορθόδοξοι χριστιανοί μπορούν και υποχρεούνται να υιοθετούν με χαρά τη γλώσσα των ανθρώπινων δικαιωμάτων, κάθε φορά που επιδιώκουν να προάγουν τη δικαιοσύνη και την ειρήνη ανάμεσα στους λαούς και τα έθνη, και κάθε φορά

που υπερασπίζονται τους ασθενέστερους απέναντι στους ισχυρούς, τους καταπιεσμένους απέναντι στους καταπιεστές τους και τους φτωχούς απέναντι στους εκμεταλλευτές τους. Η γλώσσα των ανθρώπινων δικαιωμάτων ίσως να μη λείει όλα όσα θα πρέπει να ειπωθούν σχετικά με την ουσιώδη αξιοπρέπεια και δόξα των κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του Θεού κτισμάτων, αλλά σε κάθε περίπτωση είναι μια γλώσσα που τιμά αυτή την πραγματικότητα με τρόπο που αφήνει περιθώριο για τη διεθνή και διαθρησκειακή συνεργασία στον τομέα των δικαιωμάτων και του δικαίου του πολίτη, και τελικά εκφράζει πολλά από όσα πρέπει να ειπωθούν. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, λοιπόν, δανείζει τη φωνή της στο κάλεσμα για την προστασία και την προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων παγκοσμίως, προκειμένου να αναγνωριστούν τα δικαιώματα αυτά ως θεμελιώδη και αναπαλλοτρίωτα για κάθε ανθρώπινη ύπαρξη.

§62 Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή Του, προικίζοντας κάθε άνδρα, γυναίκα και παιδί με την πλήρη πνευματική αξιοπρέπεια προσώπων πλασμένων σύμφωνα με τα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα. Με τον τρόπο αυτό έδωσε οντολογική υπόσταση σε μια νέα σφαίρα κτιστής ελευθερίας, τον κατεξοχήν ανθρώπινο χώρο του αυτεξουσίου. Σύμφωνα με την Ορθόδοξη παράδοση,

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

μέσα στη δημιουργία η ανθρωπότητα κατέχει έναν ιδιαίτερο διαμεσολαβητικό ρόλο, υπάρχοντας ταυτόχρονα στο υλικό και στο πνευματικό βασίλειο, φέροντας τα χαρακτηριστικά και των δύο, και συνθέτοντάς τα σε μια ενότητα. Ως εκ τούτου, ο άνθρωπος αποτελεί την ιερατική παρουσία της πνευματικής ελευθερίας μέσα στον κόσμο της υλικής αιτιότητας και της οργανικής διαδικασίας, μεταδίδοντας το φως της λογικής ελευθερίας σε όλο τον υλικό κόσμο και προσφέροντας τη ζωή του κόσμου στον Θεό. Η Εκκλησία έχει μια ιδιαίτερα θαυμαστή αντίληψη για το πραγματικό περιεχόμενο τούτης της ελευθερίας. Η αληθινή ανθρώπινη ελευθερία υπερβαίνει την απλή ικανότητα των ατόμων να επιλέγουν τι θέλουν να κάνουν ή να αποκτήσουν χωρίς την παρέμβαση, όσο είναι δυνατό, του κράτους και των θεσμικών αρχών (αν και δεν υπάρχει τίποτε το αξιολογούμενο στην επιθυμία του ανθρώπου για ασυλία και ατομική ανεξαρτησία από αυταρχικές δυνάμεις). Είναι η πραγμάτωση της φύσης του ανθρώπου προς την κατεύθυνση του οικείου του αγαθού σκοπού, η ικανότητά του να προοδεύει σε όλο το φάσμα της ανθρωπότητάς του – κάτι που, για τον άνθρωπο, συνεπάγεται την ελεύθερη επιδίωξη της ενότητάς του με τον Θεό. Δεν πρόκειται λοιπόν για μια «αρνητική ελευθερία» κάποιας απροσδιόριστης ανοιχτότητας προς κάθε κατεύθυνση. Απόλυτα ελεύθερος είναι εκείνος που σχετίζεται με Αυ-

τόν προς τον οποίο προσανατολίστηκε από την αρχή η φύση του, και τον οποίο επιθυμεί ακατάπαυστα και διακαώς στο βάθος της καρδιάς του. Οι συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα αδυνατούν να επιτύχουν αυτή την ελευθερία για τον καθένα από εμάς. Ωστόσο, μπορούν να συμβάλουν στην εξασφάλιση της ελευθερίας των ατόμων και των κοινοτήτων απέναντι στην πληθώρα των εξοντωτικών και φθοροποιών δυνάμεων που συχνά συνωμοτούν προκειμένου να ματαιώσουν την επιδίωξη της αληθινής ελευθερίας του ανθρώπου. Η γλώσσα των ανθρώπινων δικαιωμάτων είναι απαραίτητη για τη διαπραγμάτευση των αρχών της δικαιοσύνης και ειρήνης του πολίτη, ενώ ταυτόχρονα υπηρετεί τις υψηλότερες προσδοκίες της ανθρώπινης φύσης, εκφράζοντας και υπερασπιζόμενη την απαραβίαστη αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινης ψυχής.

§63 Η βασική φιλοσοφική αρχή που διέπει τις συμβάσεις της θεωρίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων δίνει προτεραιότητα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στην ελευθερία, στην ισότητα και στη δικαιοσύνη στο πλαίσιο της κοινωνικής, πολιτικής και νομικής συγκρότησης των εθνών. Κανένα νομικό σύστημα, κανένα πεδίο προνομίων ή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, καμία εθνική ή διεθνής επιταγή δεν μπορεί να υπερβεί το απόλυτο ηθικό αίτημα των ανθρώπινων δικαιωμάτων απέναντι στο κράτος και σε όλες τις δομές του. Επομένως, η γλώσσα των ανθρώπι-

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

νων δικαιωμάτων, από κάθε άποψη, συμφωνεί με τις θεμελιώδεις αρχές που πρέπει να διέπουν τη χριστιανική συνείδηση. Επιπλέον, εγγενές στοιχείο όλων των θεωριών περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ορισμένες νομικές, πολιτικές, κοινωνικές και διεθνείς δεσμεύσεις που βαρύνουν όλες ανεξαιρέτως τις κυβερνήσεις. Στα νόμιμα δικαιώματα που οφείλει κάθε κράτος να προστατεύει και να προάγει περιλαμβάνονται ποικίλες στοιχειώδεις ελευθερίες, όπως η ελευθερία της συνείδησης, η ελευθερία της σκέψης, η ελευθερία του λόγου, η ελευθερία του τύπου κ.ο.κ. Περιλαμβάνονται επίσης και πιο συγκεκριμένα προστατευτικά μέτρα που θα πρέπει να προωθηθούν, όπως το δικαίωμα στην ασφάλεια, το δικαίωμα στη νομική εκπροσώπηση σε περιπτώσεις δικαστικής δίωξης ή αστυνομικής έρευνας, το δικαίωμα στην ασυλία από αδικαιολόγητες έρευνες, κατασχέσεις ή συλλήψεις, στην προστασία από αναιτιολόγητη φυλάκιση, καθώς και αυστηρά αποδεικτικά κριτήρια όπως, μεταξύ άλλων, η διάταξη του *habeas corpus*. Έπειτα, υπάρχουν τα δικαιώματα του πολίτη, που θα πρέπει να θεωρούνται καθολικά και απαραβίαστα για όλους τους ανθρώπους: το δικαίωμα ψήφου υπέρ ή κατά της πολιτικής εξουσίας, η ίση πρόσβαση όλων στην πολιτική εκπροσώπηση, η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, η θρησκευτική ελευθερία, το δικαίωμα της ειρηνικής συνάθροισης και διαμαρτυρίας, η ελευθερία του

συνδικαλισμού για τους εργαζόμενους, η ελευθερία από όλες τις μορφές καταναγκαστικής εργασίας (ακόμη και για όσους βρίσκονται στη φυλακή), η προστασία από τους διαχωρισμούς, τις επιβλαβείς πολιτικές ή τα εγκλήματα μίσους, η ελευθερία από διακρίσεις –με οποιοδήποτε κριτήριο– στην αναζήτηση κατοικίας ή εργασίας, το δικαίωμα της ίσης αστυνομικής προστασίας για όλα τα πρόσωπα, η προστασία των αλλοδαπών από την άνιση μεταχείριση, η εφαρμογή ανθρωπίνων πρακτικών στην ποινική δικαιοσύνη και στη φυλάκιση, η καθολική κατάργηση της θανατικής ποινής κ.ο.κ. Όσον αφορά στα κοινωνικά δικαιώματα που οφείλει να διασφαλίζει κάθε κυβέρνηση, αυτά περιλαμβάνουν το καθολικό δικαίωμα στη δωρεάν ιατρική περίθαλψη και πρόνοια, ανεξάρτητα από την οικονομική κατάσταση όσων χρήζουν περίθαλψης, το δικαίωμα για σύνταξη, κοινωνική ασφάλιση και παροχές προς τους ηλικιωμένους, επαρκείς για την εξασφάλιση μιας αξιοπρεπούς και άνετης διαβίωσης κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής τους, το δικαίωμα στη βρεφική μέριμνα και το δικαίωμα για ικανές παροχές πρόνοιας προς τους άπορους και τους ανάπηρους. Σχετικά με τις συμβάσεις που αφορούν στα διεθνή δικαιώματα, αυτές θα πρέπει τουλάχιστον να λαμβάνουν υπόψη το δικαίωμα της προστασίας των λαών από την επιθετικότητα και τη λεηλασία εκ μέρους ξένων δυνάμεων ή από τα συμφέρο-

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ντα των μεγάλων εταιρειών, θα πρέπει να μεριμνούν για τη διατήρηση ενός υγιούς και βιώσιμου περιβάλλοντος, για την προστασία από τα εγκλήματα πολέμου και τη σθεναρή νομική δίωξή τους, την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων, την προστασία από τον εκτοπισμό, το δικαίωμα στη φυγή έστω και αν αυτό συνεπάγεται διέλευση από εθνικά σύνορα, καθώς και το καθολικό δικαίωμα ασύλου για όσους εκτοπίζονται εξαιτίας πολέμου, καταπίεσης, φτώχειας, πολιτικής ανατροπής, φυσικής καταστροφής ή δίωξης. Εντούτοις, οι συμβάσεις της θεωρίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων δεν μπορούν να καλύψουν, ή ακόμη και να εισηγηθούν, όλα όσα επιθυμεί η Ορθόδοξη Εκκλησία για τις ανθρώπινες υπάρξεις. Από μόνες τους οι συμβάσεις αυτές δεν είναι σε θέση να καταστείλουν τον εγωισμό που εμφιλοχωρεί στις ανθρώπινες καρδιές ή να δημιουργήσουν ανθεκτικές κοινότητες. Δεν μπορούν να παράσχουν ένα ολοκληρωμένο και πειστικό όραμα για το κοινό καλό, το οποίο θα ανταποκρίνεται σε όλες τις υλικές, ηθικές και πνευματικές ανάγκες της ανθρώπινης ύπαρξης. Η γλώσσα των ανθρώπινων δικαιωμάτων είναι, από πολλές πλευρές, μινιμαλιστική. Πρόκειται, ωστόσο, για μια γλώσσα περιεκτική που μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση και στη διασφάλιση κανόνων φιλάνθρωπίας, ελέους και δικαιοσύνης, αξίες οι οποίες για την Εκκλησία συνιστούν το ελάχιστο

που θα απαιτούσε κανείς από οποιαδήποτε κοινωνία· τελικά, είναι μια γλώσσα που όλοι οι σύγχρονοι χριστιανοί πρέπει αδιάλειπτα να επαληθεύουν και να υποστηρίζουν.

§64 Θεμελιώδες ανθρώπινον δικαίωμα είναι η προστασία της αρχής της θρησκευτικής ελευθερίας και κάθε προοπτικής αυτής, ήτοι της ελευθερίας της συνειδήσεως, της πίστεως, της λατρείας και όλων των ατομικών και συλλογικών εκφράσεων θρησκευτικής ελευθερίας συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος εκάστου πιστού να τελή ακωλύτως από οιαδήποτε κρατική παρέμβασιν τα θρησκευτικά του καθήκοντα, καθώς και της ελευθερίας δημοσίας διδασκαλίας της θρησκείας και των προϋποθέσεων λειτουργίας των θρησκευτικών κοινοτήτων.⁵³

Σε οποιαδήποτε κοινωνία, ο αγώνας υπέρ της θρησκευτικής ελευθερίας και του σεβασμού της συνείδησης κάθε ανθρώπου είναι η λαμπρότερη απόδειξη της υπερίσχυσης της αγάπης επί του μίσους, της ενότητας επί της διαίρεσης, της συμπόνιας επί της αδιαφορίας. Μια κοινωνία που προστατεύει τη θρησκευτική ελευθερία αντιλαμβάνεται ότι μόνο μέσα από τη διαφύλαξη μιας σφαίρας πνευματικών αναζητήσεων, που θα υπερβαίνει και τα ίδια τα συμφέροντα του κράτους, μπορεί ένας λαός να θέσει τα ηθικά θεμέλια μιας πραγματικής ενότητας

⁵³ Αγία και Μεγάλη Σύνοδος, *Εγκύκλιος*, παράγραφος 16.

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

των πολιτών και της κοινωνίας. Η συνείδηση είναι η φωνή του θείου νόμου μέσα στον καθένα από εμάς. Κατά συνέπεια, η καταπίεση της συνείδησης δεν μπορεί παρά να καθιστά τους γραπτούς νόμους ενός έθνους άδικους και, τελικά, αυτοαναιρούμενους. Ακόμη και σε χώρες όπου επικρατεί μια μόνη θρησκεία, τα δικαιώματα της πλειοψηφίας μπορούν πραγματικά να εξασφαλιστούν απέναντι στις αυθαιρεσίες του κράτους ή του ανεξέλεγκτου κεφαλαίου ή άλλων καταστροφικών δυνάμεων μόνο με την εγγύηση της προστασίας των θρησκευτικών δικαιωμάτων όλων των μειονοτήτων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το Οικουμενικό Πατριαρχείο προσπαθεί ακάματα να προάγει το δικαίωμα της ελεύθερης λατρείας και ομολογίας για όλους τους λαούς. Διότι το μέτρο με το οποίο εκτιμούμε την πίστη των άλλων είναι το μέτρο με το οποίο θα πρέπει να αναμένουμε ότι θα εκτιμηθεί και η δική μας πίστη.

§65 Το κήρυγμα του αγίου Γρηγορίου Νύσσης κατά τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή του έτους 379 μ.Χ. συνιστά για την ιστορία της Δύσης την πρώτη, ίσως, καταγεγραμμένη επίθεση κατά της δουλείας ως θεσμού.⁵⁴ Πριν από την εποχή αυτή, οι στωικοί και χριστιανοί συγγραφείς είχαν διαμαρτυρηθεί για

⁵⁴ Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος Δ΄ εις Εκκλησιαστήν. PG 44.664B.

την κακομεταχείριση των σκλάβων και είχαν υποστηρίξει (όπως και ο απόστολος Παύλος στις συμβουλές προς τον Φιλήμονα) ότι οι δούλοι πρέπει να αντιμετωπίζονται ως πνευματικά ισότιμοι με τους κυρίους τους. Κανένας, ωστόσο, δεν είχε αμφισβητήσει σοβαρά την ηθική νομιμότητα της ίδιας της ύπαρξης της δουλείας. Τα επιχειρήματα του αγίου Γρηγορίου βασίστηκαν εξ ολοκλήρου στις χριστιανικές αρχές: στην καθολικότητα της θείας εικόνας στον άνθρωπο, στην ισότητα όλων των προσώπων ως μελών του ενός σώματος του Χριστού, στο αίμα με το οποίο ο Χριστός εξαγόρασε σύνολο το ανθρώπινο γένος, στην αδιαίρετη ενότητα όλων των προσώπων ως εν Χριστώ αδελφών κ.ο.κ. Ο χριστιανισμός γεννήθηκε σε έναν κόσμο κυρίων και δούλων, η οικονομία του οποίου βασιζόταν, από κάθε άποψη, στην αμαρτωλή αρχή ότι ένας άνθρωπος μπορεί να αποτελεί ιδιοκτησία ενός άλλου. Παρόλο που η αρχαία Εκκλησία δεν διατεινόταν ότι είχε τη δύναμη να καταργήσει τον θεσμό της δουλείας στην κοινωνία της, ή έστω να φανταστεί μια τέτοια πιθανότητα, οι χριστιανοί επιχείρησαν να δημιουργήσουν μια κοινότητα, ακόμη και ένα δικό τους πολίτευμα, όπου η διάκριση σε κυρίους και δούλους ακυρωνόταν από την ισοτιμία όλων των χριστιανών ως συγληρονόμων της Βασιλείας και, επομένως, ως συγγενών μεταξύ τους. Εν Χριστώ, όπως διακήρυξε ο απόστολος Παύλος, «οὐκ

ἐνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, ... πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3: 28). Ἐτσι ἀνάγκασε τον χριστιανό Φιλῆμονα να προσλάβει και πάλι τον οκνηρό δούλο του Ονήσιμο, ὄχι πλέον ως δούλο ἀλλά, ἀντιθέτως, ως ἀδελφό (Φιλῆμ. 15-16). Το γεγονός αὐτό οδήγησε τον ἅγιο Ἰωάννη τον Χρυσόστομο να παρατηρήσει ὅτι «ἡ Ἐκκλησία οὐκ οἶδε δεσπότη, οὐκ οἶδεν οἰκέτου διαφοράν».⁵⁵ Εἶναι περιττό να σημειωθεί ὅτι, μέσα στους αἰῶνες, η χριστιανική κοινωνία δεν ἔμεινε σταθερά προσηλωμένη σε αὐτόν τον κανόνα, ούτε ἀναγνώρισε ούτε ἀποδέχθηκε πλήρως την κατάρρευση του θεσμοῦ της δουλείας που συνάγεται λογικά ἀπὸ αὐτόν. Καί, με το πέρασμα του χρόνου, ο χριστιανικός πολιτισμός κατέληξε να ἀποδεχθεῖ ἓνα δεινὸ που θα μπορούσε να εἶχε ἀποφύγει ἀπὸ την ἀρχή. Μόνον κατὰ τη σύγχρονη πλέον ἐποχή κατέστη ἀπόλυτα δυνατό για τον χριστιανικό κόσμο να μετανοήσει χωρίς υποκρισίες για την ἀποτυχία του να ζήσει, ἀπὸ αὐτή την ἀποψη, σε ἀπόλυτη συμφωνία προς το ἀπολυτρωτικό Εὐαγγέλιο του Χριστοῦ, ο οποίος ἤλθε να διαρρήξει τα δεσμά των αἰχμαλώτων και να καταβάλλει ο ἴδιος το τίμημα της χειραφέτησής τους. Παρ' ὅλα ταῦτα, ο σύγχρονος κόσμος δεν ἔχει ἀκόμη ἀποκαθαρθεῖ πλήρως ἀπὸ

⁵⁵ Ἰωάννου του Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εἰς την προς Φιλῆμονα Ἐπιστολήν*, Ομιλία Α' PG 62.705B.

αυτόν τον δαιμονικό θεσμό. Η Ορθόδοξη Εκκλησία αναγνωρίζει ότι, στη σύγχρονη εποχή, η δέσμευση υπέρ των ανθρώπινων δικαιωμάτων συνεπάγεται τον ακατάβλητο αγώνα ενάντια σε όλες τις μορφές δουλείας που υπάρχουν ακόμη στον κόσμο. Αυτές περιλαμβάνουν όχι μόνον τις συνεχιζόμενες πρακτικές πραγματικής δουλείας σε διάφορα μέρη του κόσμου, αλλά και μια σειρά από άλλες πρακτικές, είτε εγκληματικές είτε νομικά ανεκτές. Αναρίθμητα παιδιά, γυναίκες και άνδρες στον κόσμο υποφέρουν σήμερα από διάφορες μορφές εμπορίας ανθρώπων: καταναγκαστική εργασία, τόσο για τα παιδιά, όσο και για τους ενήλικες, σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, γυναικών και ανδρών, εξαναγκαστικός και πρόωρος γάμος, στρατολόγηση παιδιών, εκμετάλλευση μεταναστών και προσφύγων, εμπορία οργάνων κ.λπ. Βλέπουμε σήμερα καραβάνια ανθρώπων αναγκασμένων να εγκαταλείψουν τις εστίες και τις χώρες τους λόγω βίας, πείνας και φτώχειας, να πέφτουν θύματα των χειρότερων μορφών εκμετάλλευσης που θα μπορούσε να φανταστεί κανείς, να γίνονται θύματα οργανωμένων εγκληματικών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, υπάρχουν μέρη του κόσμου όπου η καταναγκαστική εργασία, η παιδική εργασία, η άμισθη εργασία και η εργασία υπό ιδιαίτερα επικίνδυνες συνθήκες όχι απλώς επιτρέπονται, αλλά και ενθαρρύνονται από τις κυβερνήσεις και τις επιχειρήσεις. Και κάποια

έθνη –ακόμη και ορισμένα με ακμάζουσες οικονομίες– δεν διστάζουν να χρησιμοποιούν διάφορα είδη καταναγκαστικής εργασίας, ειδικά σε ό,τι αφορά τους φυλακισμένους. Οι Ορθόδοξοι οφείλουν να συμμετάσχουν στην προσπάθεια εξάλειψης της σύγχρονης δουλείας σε όλες τις μορφές της, σε όλο τον κόσμο και για πάντα. Η Εκκλησία επαναβεβαιώνει, λοιπόν, την πρόταση που περιέχεται στη Διακήρυξη των θρησκευτικών ηγετών ενάντια στη σύγχρονη δουλεία (2 Δεκεμβρίου 2014), που έχει συνυπογράψει, σύμφωνα με την οποία η δουλεία συνιστά «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας». Επιπλέον, προτρέπει τους Ορθοδόξους να ενωθούν με όλους όσους έχουν ταχθεί να κάνουν το κατά δύναμη, στις ενορίες τους και έξω από αυτές, για την ελευθερία όσων υφίστανται τη δουλεία ή είναι θύματα σωματεμπορίας, έτσι ώστε το μέλλον τους να αποκατασταθεί. Στον αγώνα μας για την επίτευξη αυτού του στόχου, αντίπαλός μας δεν είναι απλώς η σύγχρονη δουλεία, αλλά και το πνεύμα που την τρέφει: η θεοποίηση του κέρδους, η διάχυτη νοοτροπία του καταναλωτισμού και οι ευτελείς παρορμήσεις, τις οποίες υπαγορεύει ο ρατσισμός, ο σεξισμός και ο εγωκεντρισμός.

§66 Στην Αγία Γραφή καμία ηθική προτροπή δεν επαναλαμβάνεται τόσο σταθερά, από τον Νόμο και τους Προφήτες έως την εποχή των Αποστόλων, όσο αυτή για τη φροντίδα και τη φιλοξενία

όσων βρίσκονται σε ανάγκη. «Καὶ προσήλυτον οὐ κακώσετε, οὐδὲ μὴ θλίψητε αὐτόν· ἦτε γὰρ προσήλυτοι ἐν γῇ Αἰγύπτῳ» (Ἐξοδ. 22: 21, πρβλ. 23: 9)· «Ὡς ὁ αὐτόχθων ἐν ὑμῖν ἔσται ὁ προσήλυτος ὁ προσπορευόμενος πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀγαπήσεις αὐτὸν ὡς σεαυτόν, ὅτι προσήλυτοι ἐγενήθητε ἐν γῇ Αἰγύπτῳ» (Λευιτ. 19: 34)· «Ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ... οὐ θαυμάζει πρόσωπον ... ποιῶν κρίσιν προσηλύτῳ καὶ ὀρφανῷ καὶ χήρᾳ, καὶ ἀγαπᾷ τὸν προσήλυτον δούναι αὐτῷ ἄρτον καὶ ἱμάτιον. Καὶ ἀγαπήσετε τὸν προσήλυτον· προσήλυτοι γὰρ ἦτε ἐν γῇ Αἰγύπτῳ» (Δευτερον. 10: 17-19)· «Ἐπικατάρατος ὃς ἂν ἐκκλίνῃ κρίσιν προσηλύτου καὶ ὀρφανοῦ καὶ χήρας» (Δευτερον. 27: 19)· «Κύριος φυλάσσει τοὺς προσηλύτους» (Ψαλμ. 145: 9)· «Ἐξω δὲ οὐκ ἠϋλίζετο ξένος, ἡ δὲ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέωκτο» (Ιώβ 31: 32)· «Οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην ... πτωχοὺς ἀστέγους εἵσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου» (Ησαΐου, 58: 6-7)· «Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει ... καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ» (Μαλαχ. 3: 5)· «Ἡ φιλαδελφία μενέτω, τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους» (Εβρ. 13: 1-2). Στην πραγματικότητα, ὁ Χριστὸς μᾶς λέει ὅτι ἡ σωτηρία μας ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν προστασία τῶν ἀναγκασμένων καὶ τῶν ξένων: «τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγοντες· Κύριε,

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

πότε σὲ εἶδομεν ... ξένον ... καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι;». Καὶ Αὐτός θα ἀπαντήσῃ: «ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. 25: 44-45). Αὐτά τα λόγια πρέπει νὰ ἀκούγονται ἰδιαίτερα βασιανιστικά –καὶ προκλητικά– στὴ χριστιανικὴ συνείδηση σήμερα. Ὁ εἰκοστός πρῶτος αἰώνας ἀνέτειλε ὡς ὁ αἰώνας μεταναστών καὶ προσφύγων που ξέφυγαν ἀπὸ τὴ βία καὶ τὸ ἐγκλημα, ἀπὸ τὴ φτώχεια, τὴν κλιματικὴ ἀλλαγὴ, τὸν πόλεμο, τὴν ξηρασία, τὴν οικονομικὴ κατάρρευση, ἀναζητώντας ἀσφάλεια, τροφὴ καὶ ἐλπίδα. Παντοῦ στὸν ἀνεπτυγμένο κόσμος υπάρχουν πρόσφυγες καὶ αἰτούντες ἀσυλο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἔχουν ἤδη νομιμοποιηθεῖ, ἐνῶ πολλοὶ ἄλλοι παραμένουν ἀκόμη ἀδήλωτοι. Οἱ εὐάλωτοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, με τὴν ἐνδεῖα καὶ με τὰ δεινὰ τοὺς, προκαλοῦν καθημερινὰ τὴ συνείδηση τῶν πλουσιότερων ἐθνῶν. Πρόκειται γιὰ μιὰ παγκόσμια κρίση, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ προσωπικὴ ἐκκλήση στὴν πίστη μας, στὴ βαθύτερη ἠθικὴ μας φύση, στὶς πιο ἀδιαμφισβήτητες εὐθύνες μας.

§67 Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία θεωρεῖ ὅτι ἡ δυστυχία αὐτῶν τῶν ἐκτοπισμένων ἀνθρώπων παραπέμπει σὲ μιὰ θεῖα πρόσκληση ἀγάπης, δικαιοσύνης, διακονίας, ἐλέους καὶ ἀνεξάντλητης γενναιοδωρίας. Ἡ ἀπόλυτη υποχρέωση τῆς Ἐκκλησίας νὰ υπερασπίζεται τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ νὰ ἀναλαμβάνει εὐθύνες γιὰ χάρη τῶν μεταναστών, τῶν προσφύγων τῶν

αιτούντων άσυλο δηλώνεται ρητά στην Εγκύκλιο της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου:

Το σύγχρονον και συνεχώς εντεινόμενον προσφυγικόν και μεταναστευτικόν πρόβλημα, οφειλόμενον εις πολιτικούς, οικονομικούς και κλιματολογικούς λόγους, ευρίσκεται εις το κέντρον του παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Η Ορθόδοξος Εκκλησία αντιμετώπισε πάντοτε και αντιμετωπίζει συνεχώς τους δεδιωγμένους, τους εν κινδύνω και εν ανάγκαις, επί τη βάσει των λόγων του Κυρίου «ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με» (Ματθ. 25: 35-36) και «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. 25: 40). Καθ' ὅλην την ιστορικὴν αὐτῆς πορείαν ἡ Εκκλησία ευρίσκετο εις το πλευρόν των «κοπιόντων καὶ πεφορτισμένων» (Ματθ. 11: 28). Ανέκαθεν ἡ εκκλησιαστικὴ φιλανθρωπία δεν περιωρίζετο απλῶς εις την περιστασιακὴν αἰτιολογίαν προς τον ενδεή και τον πάσχοντα, ἀλλὰ ἀπέβλεπε και εις την ἀπάλειψιν των αἰτίων, τα οποία δημιουργοῦν τα κοινωνικά προβλήματα. Το «ἔργον διακονίας» τῆς Εκκλησίας (Εφ. 4: 12) αναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων.

Απευθύνομεν λοιπόν ἐκκλησίαν πρωτίστως προς τους δυναμένους να ἄρουν τας αἰτίας τῆς δη-

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

μιουργίας της προσφυγικής κρίσεως και να λάβουν τας δεούσας θετικές αποφάσεις. Καλούμεν τας πολιτικές αρχάς, τους Ορθοδόξους πιστούς και τους λοιπούς πολίτας των χωρών, εις τας οποίας κατέφυγον και συνεχίζουν να καταφεύγουν οι πρόσφυγες, να παράσχουν εις αυτούς πάσαν δυνατήν βοήθειαν, ακόμη και εκ του ιδίου υστερήματος.⁵⁶

Η Εκκλησία, συνεπώς, επαινεί τα έθνη που υποδέχθηκαν μετανάστες και πρόσφυγες και χορήγησαν άσυλο σε όσους το ζήτησαν. Επιπλέον, υπενθυμίζει στους απανταχού χριστιανούς ότι μια τέτοια υποδοχή εκπληρώνει τη βιβλική εντολή, η οποία υπερβαίνει τα συμφέροντα των κοσμικών κυβερνήσεων. Το σύγχρονο έθνος-κράτος δεν αποτελεί κάποιον ιερό θεσμό, έστω κι αν υπηρετεί τη δικαιοσύνη, την ισότητα και την ειρήνη. Εξάλλου, τα σύνορα δεν είναι παρά συμπτώσεις ιστορικές και νομικές συμβάσεις. Κάποτε ίσως να υπηρετούν έναν χρήσιμο σκοπό, ωστόσο από μόνα τους δεν αποτελούν ηθικά ή πνευματικά αγαθά, η επιδίωξη των οποίων θα δικαιολογούσε την αποτυχία μας να αναλάβουμε έμπρακτα τις ιερές μας ευθύνες προς εκείνους που ο Θεός εναπόθεσε στην ιδιαίτερη φροντίδα μας. Στην εποχή μας, έχουμε δει κάποιες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και πολλές ιδεολογίες να προτρέπουν στην υπεράσπιση μιας «χρι-

⁵⁶ Παράγραφος 19.

στιανικής Ευρώπης», επιδιώκοντας με κάθε τρόπο τη σφράγιση των συνόρων, προωθώντας εθνικιστικές, ακόμη δε και ρατσιστικές, πολιτικές και απορρίπτοντας και με πολλούς άλλους τρόπους τα λόγια του ίδιου του Χριστού. Έχουμε δει έναν γηγενή πανικό να ενθαρρύνεται στην Ευρώπη, στην Αυστραλία, στην Αμερική. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το πιο ισχυρό και πλούσιο έθνος της ιστορίας –το οποίο στην πραγματικότητα γεννήθηκε από τη μεγάλη εισροή μεταναστών από όλο τον κόσμο– είδαμε πολιτικούς ηγέτες όχι μόνο να ενθαρρύνουν τον φόβο και το μίσος εναντίον των αιτούντων άσυλο και των φτωχών μεταναστών, αλλά ακόμη και να προβαίνουν σε τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον τους: απαγωγή παιδιών από τους γονείς τους, διάλυση οικογενειών, βασανισμός των γονέων και των παιδιών, επ’ αόριστον κράτησή τους, απαγόρευση ένταξής τους στη διαδικασία αίτησης ασύλου, κατασυκοφάντηση και διάδοση ψευδών ειδήσεων εναντίον όσων αναζητούν καταφύγιο, ανάπτυξη του στρατού στα νότια σύνορα (ενν. των ΗΠΑ) με σκοπό την τρομοκράτηση και την απειλή των άοπλων μεταναστών, χρήση ρατσιστικών και τοπικιστικών ρητορικών εναντίον των αιτούντων άσυλο με σκοπό το πολιτικό όφελος κ.ο.κ. Όλες αυτές οι πράξεις συνιστούν επιθέσεις κατά της εικόνας του Θεού σε όσους ζητούν το έλεός μας. Είναι αδικήματα εναντίον του Αγίου Πνεύματος. Στο όνομα

7. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

του Χριστού, η Ορθόδοξη Εκκλησία καταγγέλλει αυτές τις πρακτικές, εκλιπαρώντας όλους όσοι τις ενστερνίζονται να επιδιώξουν, αντ' αυτών, την άσκηση της δικαιοσύνης και της φιλανθρωπίας.